

Zaur CƏFƏROV

TELEVİZIYA PROQRAMLARI İÇƏRİSİNDƏ TELESERİALLARIN YERİ VƏ ROLU

РЕЗЮМЕ

Съемка телесериалов проходит через несколько этапов. При снятии этих кадров одновременно работают много людей. В этой статье описывается съемочный процесс и работа съемочной группы.

Ключевые слова: телевидение, сериал, телесериал, производство, этап, команда

SUMMARY

TV series pass from some steps when they are produced. Many workers work behind the scenes. In this article is dealt from that processes and filming crew

Key words: television, serial, tv series, soap-opera, producing, process, step, role, society, influence

Cəmiyyətin sosial həyat tələbatından doğan televiziya yarandığı gündən insanlara, sənət aləminə lazım olan dəyərləri çatdırır. Aylar, illər ötdükcə, tamaşaçılar ondan daha çox umur, daha çox informasiya almaq, məlumatlanmaq, maariflənmək, gün ərzində ölkədə və dünyanın müxtəlif yerlərində baş verən hadisələrindən xəbər tutmaq arzusu ilə yaşayırdılar. TV istənilənləri kifayət qədər edə bilməsə də, adamların bu arzusuna çatması üçün bütün imkanlardan istifadə etməyə çalışırdı. TV cəmiyyətin tərkib hissəsi kimi insanların həyat və məişətinə daxil olaraq onların məhəbbətini qazanır, yeni düşüncə tərzinə

çevrilirdi[2]. Mavi ekran müxtəlif janrlı və məzmunlu proqramları ilə artıq insanlara təsir etməyə başladı. Bu təsir həm də bir bağlılığa çevrildi.

Televiziya proqramları öz spesifikasiyasına, xarakteristikasına, məzmununa, təbiətinə və janrlarına görə bir-birindən fərqlənir. Buna baxmayaraq onların hər biri fərqli auditoriya kütləsinə malikdir. Proqram siyasəti də bəlli zamana və bəlli auditoriyaya uyğun həyata keçirilir. Bu proqramlar içərisində seriallar özünəməxsus yer tutur. Əvvəla, onlar haqqında danışmadan əvvəl bu anlayışın mahiyyətinə fikir vermək lazımdır. Serial bir biri ilə bağlı və ya bağlı olmayan bir neçə hissədən ibarət olan sənət əsərinə deyilir. Bu sənət əsərinə kino məhsulları, kitab seriyaları, rəsm və musiqi sahəsindəki əsərlər daxildir. Məsələn, televiziya seriallarının növünə teleseriallar daxildir. Teleseriallar serialların növlərindən biri olub, televiziya müəyyən bir zaman ərzində parçalar şəklində yayımlanan filmlərə deyilir. Teleserialların da cizgi serialları, sabun operaları, telenovela, klassik serial, çoxseriyalı bədii film kimi növləri var. Kitab seriyasında serial dedikdə dilogiya, triologiya, tetralogiya, felyeton romanı, musiqidə serializm, rəssamlıqda diptix, triptix, tetrapix, radioda isə radionovela başa düşülür[7]. Seriala tərif verərkən orada işlənən “bir-biri ilə bağlı olan və olmayan” ifadəsi diqqət çəkə bilər. Belə ki, bəzi seriallar müəyyən bir süjet xətt üzərində cərəyan edir, tamamlananadək həmin dinamika üzərində inkişaf edir. Elə seriallar da var ki, onun hər seriyası tamamilə başqa məzmun üzərində qurulur, orada eyni deyil, tamamilə fərqli obrazlar iştirak edir. Nümunə üçün Türkiyənin “Samanyolu” kanalında “Sırlar dünyası”, “Beşinci Boyut”, “Küçük Kıyamet” seriallarını nümunə göstərmək olar.

Müasir dövrdə teleserial istehsalı bəzi ölkələr üçün artıq biznesə, gəlir mənbəyinə çevrilib. Məsələn Amerika, Braziliya, Meksika, Hindistan, Koreya və Türkiyə serialları dünyada geniş yayılıb. Bu ölkələrin kinostudiyalarının istehsal etdiyi seriallar hər il yüz milyonlarla dollar gəlir gətirir. Bir serialın baxımlı və gəlirli olması üçün onun keyfiyyətli olması əsas şərtidir. Əgər onda cəlbedicilik, maraqlılıq olsa o zaman böyük bir kütləni özünə bağlayır. İzlənmə səviyyəsi yüksək olan serialların yayımı zamanı verilən reklamın qiyməti də yüksək olur. Müqayisə etsək, Türkiyədə reyting əsas götürülür. Bir neçə bölümü yayımlandıqdan sonra əgər reytinglər hələ də aşağıdırsa, serial final edilərək yayımdan qaldırılır. Yerli seriallar hələlik təzə təşəkkül yolu keçdiyindən sadəcə daha çox boşluğu doldurmaq məqsədi daşıyır. Teleseriallar yayım müddətinə görə adətən günlük və həftəlik olur. Hər seriyanın efir vaxtı isə günlük seriallarda 20, 30, 45 həftəlik seriallarda 1 hətta 2 saatdan artıq olur. Bununla belə hər ölkənin kino və serial sektorunun iş prinsipləri, özəllikləri bir-birindən fərqlidir. Bu ölkələr serialların yayım müddətinə də görə bir-birindən fərqlənirlər. Məsələn, Amerika istehsalı olan seriallar müvsumə uyğun bir neçə seriyaya çəkilir. Seriya sayı az olmasına baxmayaraq bu ölkədə seriallara əlverişli bahalı filmlərin büdcəsi qədər xərc çəkilir. Amerika serialları daha çox, döyüş, macərə, tarixi, fantastik, müharibə janrlarında olması ilə seçilir. Meksika, Venesuela və Braziliya teleserialları sabun-opera növündə olur. Bu ölkələrin

seriallarının məzmunu daha çox, məhəbbət, sevgi, qisas, nifrət, cinayət və haqq-ədalət uğrunda mübarizə üstündə qurulur. Həmçinin bu ölkələr üçün günlük və seriyasın müddəti təxminən 45 dəqiqə olan seriallar səciyyəvidir. Meksikada "AzTeca", "Telemundo", Venesuelada "Venevision", Braziliyada isə "Records" və "Rede Globo" şirkətlərinin istehsal etdiyi seriallar məşhurdur. Qeyd edək ki, teleserial növü olan sabun-opera sözü vaxtilə teleserialların ilk sponsorlarının sabun firmaları ilə bağlıdır, abun köpüyü mənasını verən "Soap opera" seriallardakı mövzuların xəfifliyi və işlənmə biçiminin diqqətsizliyi kimi də izah olunur. Məsələ burasındadır ki, serialın əvvəlindən axıra kimi, proseslər az qala eyni bir xətlə inkişaf edir. Baş qəhrəmanlar bir-birlərini sevir, evlənir, ayrılır, finala kimi bunlar bir neçə dəfə təkrar olunur. Yəni tamaşaçı, əvvəldən bir neçə seriya baxmaqla, bütünlükdə teleserialda söhbətin nədən getdiyini təxmin edir. Bir sözlə, bu növdə olan teleserialların məzmunu sabun köpüyünə bənzəyir. Həm də bu seriallar daha çox evdar qadınların vaxtını keçirməsi üçün nəzərdə tutulmuş seriallardır. Sabun operalarını demək olar ki,kişilər sevmir.

Ekran başında böyük maraqla izlənən seriallar isə birdən-birə ərsəyə gətirilmir.. Bir teleserialın hazırlanmasında təkcə üzde görünən aktyor və aktrisalardan başqa görünməyən simalar da, rejissorlar, ssenaristlər, operatorlar, montajçılar, aktyorları hazırlayan, qrimçilər, saç və geyim ustaları və s iştirak edir. Çəkilişöncəsi və çəkiliş əsnasında hər kəsin çiyinə böyük məsuliyyət düşür. İndi isə bizim qısa zaman aralığında böyük həyəcanla və maraqla izlədiyimiz serialların necə ərsəyə gəldiyinə ətraflı nəzər salaıq. Hər şeydən əvvəl teleserialın bünövrəsi onun hekayəsi ilə qoyulur. Bu hekayənin məzmunu bəzən hər hansı bir romandan, hekayədən, novelladan da qaynaqlana bilər və həmin əsərlərin motivləri serial üçün əsas götürülə bilər. Serial hekayələrini yazan şəxs onu ssenaristə yollayır. Ssenaristin əsas vəzifəsi mövcud hekayələri dialoqlar formasında seriallara və səhnələrə ayırmaqdır. Ssenari mətnlərində zaman və məkan haqqında detallar göstərilir, lakin çəkilişlə bağlı heç bir detal bu mətnə göstərilməz.[8] Ssenari hazır olduqdan sonra serial müvafiq prodakşnlara(serial istehsal edən şirkətlərə) təqdim edilir.Əgər şirkət ssenarini uyğun hesab edərsə lakin ssenaridə bəzi dəyişikləri zəruri hesab edərsə ssenarini baş ssenaristə göndərərək gərəkli dəyişiklikləri etdirə bilər. Bu ssenari növbəti mərhələdə serialda çalışan komandanın digər üzvlərinə göndərilir. Serialın çəkilişlərinə başlanmadan çəkiliş komandası müzakirə üçün bir yerə toplaşırlar. İşin ən önəmli proseslərindən biri də çəkiliş üçün lazımi materilaların, vasitələrin olmasıdır. Ssenaridə hekayəyə və müvafiq səhnəyə uyğun məkan, geyim və əşyaların hamısı müəyyən edilir. Bu təminat da öz növbəsində sponsor razılığı vasitəsilə həyata keçirilir. Çəkiliş başlamazdan əvvəl rol ifaçıları məkana və rollara uyğun olaraq öncədən müəyyən edilmiş geyimləri geyinirlər. Ssenarinin içindəki mətnlər mətnlər suflyor tətəfindən yüksək səslə oxunur. Hər səhnənin çəkilişi qüsursuz olmalıdır. Hər hansı yanlış olduğu təqdirdə mükəmməl alınmadək bir səhnə bir neçə dəfə çəkilə bilər. Adətən epizodların

qüsursuz görünməsi həm də aktyor və aktrisaların rollarını təbii oynamasından çox asılıdır.

Məsələn, bir sıra ölkələrdə yayımlanmış və izləyicilər tərəfindən sevilən İran istehsalı Həzrəti Yusif serialı 45 seriyadan ibarət olsa da 7 ilə çəkilib, Filmin rejissoru Fərəcullah Sələşşur əslən azərbaycanlıdır. Rejissorun etirafına görə Yusif və Züleyxa obrazları üçün aktyor seçimində çətinliklərlə qarşılaşıb. Mustafa Zamanini il yarımliq axtarışlardan sonra bir dostunun onun şəklini göstərəndə Yusif obrazını tapıb. Eləcə də Züleyxa obrazını canlandıran aktrisa Ketayun Riyahini də çətinliklə tapa bilib "Həzrət Yusif" serialında baş rol ifası üçün sınaq çəkilişində 3000 adamın içindən Yusif roluna seçilmişdir. İran televiziyası ilə bağlanmış müqaviləyə əsasən siması daima tərtəmiz və qüsursuz görünməliyi. Çəkilişlər ərzində hər gün ona 3 saat makiyaj-qrim edilirdi və rola hazırlanırdı. Qısa zaman kəsiyində "Həzrət Yusif" filmi bütün baxış rekordlarını yenilədi və böyük uğur qazandı. Mustafa Zamani Yusif rolu ilə qüsursuz perfomansını hər kəsə göstərərək İran televiziyası tərəfindən mükafatlandırıldı[5]

Film və serialın heyəti rol iştirakçıları və prodakşndan ayrılan film və serialın çəkilişi üçün bir araya gətirilən müxtəlif sahələrə məxsus komandadır. Set heyəti məhz bu sahələrə uyğun olaraq müxtəlif departamentərə ayrılır. Prodakşn (ing. production-"istehsal, istehsal etmə") departament olmayıb müxtəlif qruplardan ibarət olur. Onun tərkibinə müdir, koordinator, köməkçilər, mühasibatlıq, müxtəlif icraçı assistantların daxil olduğu "mərkəz ofisi" heyətini əhatə edir. Əsas heyətin başında prodüser və rejissor mühüm rol oynayır. **Prodüser**(ing.-istehsal edən, istehsalçı" serialın ərsəyə gəlməsi üçün tələb olunan bütün vacib şərtləri təmin edir. Prodüserin işi filmin hazırlıq dövründən başlayır. Prodüserin əsas məqsədi hazır məhsulu kino bazarına çıxarmaq, satmaq və gəliri təmin etməkdir. O həmçinin PR (public relations - ictimaiyyətlə əlaqələr) kampaniyaları hazırlamalıdır. Buna görə də ilk addımlardan işi düzgün qurmalıdır ki, məhsul rəfdə atılıb qalmasın. Prodüser ssenaristlə, rejissorla işləməli, kasting prosesində iştirak etməlidir. Həmçinin filmin maliyyə məsələsi də prodüserin üzərinə düşür. O həm gəliri, həm də xərclənən vəsaiti balanslaşdırmalıdır.[3] İşin başlanması, ona nəzarət, maliyyə büdcəsinin təmin edilməsi, personalların işə götürülməsi, çəkilişin əvvəlindən axırnadək olan hər mərhələdə işin başında olması onun əsas öhdəliyindədir.

Çəkiliş heyətinin əsas beyni **rejissor**dur. Məşhur kinorejissor Sergey Bondarçukun bir fikri var: «Mən rejissor olmaq istəyənləri anlamıram. Amma film çəkmək istəyənlərin rejissor olacağına inanıram». Rejissor sözü fransız dilindəki "régisseur" sözündən götürülüb ki, mənası "idarə etmə" etməkdir. Doğrudan da, film və serial çəkilişləri zamanı, yaxud hər hansı əsərin səhnələşdirilməsi zamanı o bütün heyəti idarə edən şəxsdir. Bundan əlavə,, bir ekran işinin mükəmməlliyi məhz onun potensialından asılıdır. O həmin ekran işini zirvəyə də qaldıra bilər, bütün komandanın işini heç nə edə də bilər. İlk rejissor kimi **Sesil Balunt de Mill** sayılır. O, ilk dəfə olaraq tamaşalara öncədən

baxış keçirmiş, film ulduzlarını reklam etmiş, ən başlıcası isə o ilk dəfə olaraq çəkiliş meydançasında meqafonla görünmüşdür[6].

Rejissorun gördüyü ən mühüm işlərdən biri obrazlara rol və istiqamət vermək, obrazı necə canlandırmalı olduğunu söyləməkdir. Bundan əlavə o çəkiliş məkanlarının seçilməsi və təşkili, texniki detalları (kamecaların yerləşdirilməsi, işığın istifasəi, filmin musiqisi və s.) işlər də onun öhdəliyindədir. Rejissorluq sənətində özünü doğruldanlar bəzən prodüserin görəcəyi işləri də görürlər. Ümumi olaraq rejissorun vəzifələrinə daxildir:

- *Əsərin müəlliflə birlikdə dramaturji cəhətdən hazırlığı*
- *Aktyorların seçilməsi*
- *Texniki avadanlığın seçilməsi, xərclərin hesablanması və istehsalın planının tutulması*
- *Səhnələr ardıcılığı üçün çəkilişin hazırlığı*
- *Səhnələr üçün yerlərin seçilməsi*
- *Kütləvi səhnələrin və xüsusi effektlərin təyini*
- *Əsas aktyorlarla danışıqların aparılması*
- *Əsər üçün musiqi konseptinin işlənməsi*
- *Çəkilişin aparılması (işin həcmnin təyini)*
- *Arxiv materiallarının seçilməsi*
- *Çəkilmiş filmin incə emalı*
- *Son variantın hazırlanması*
- *Filmin reklam edilməsində istehsalçılarla birlikdə çıxış etmək [6].*

Hər şeydən öncə seriallar digər proqramlardan çox gəlir gətirmək imkanına malikdir. Janrından və növündən asılı olaraq müəyyən serialı müəyyən auditoriya kütləsi izləyir. Televiziya kanalları yayım siyasətini daha çox pik və qeyri-pik saatlara görə uyğunlaşdırırlar. Reklamverənlər də öz məhsullarının reklamını proqramın məzmununu nəzərə almaqla yerləşdirir. Adətən serialların yayım vaxtı saat 19:00 və 22:00-da daha çox olur. Bu zaman dilimləri daha çox xəbər proqramlarından əvvəl, ya da sonra olmaqla nəzərə alınır. Xəbərləri kişilər daha çox izləyir. Proqram bitdikdən sonra artıq kişilər üçün izləməyə maraqlı bir şey qalmadığında bu dəfə ekran qarşısında əyləşmək növbəsi qadınlara keçir.

Lakin serialları filmlərlə müqayisə etdikdə kiçik bir detala nəzər yetirmək lazımdır. Serial filmə nisbətən daha çox xərc tələb edir. Həmçinin filmlər ekranda müntəzəm göstərilə bildiyi təqdirdə serial üçün bu imkan çox məhduddur. Belə ki, onun hər seriyası təkrarı verilməklə çoxu iki dəfə göstərilə bilər. Üstəlik onun satışı zamanı da müəyyən çətinliklər yaranır. Əgər filmi istənilən sayda DVD- diskə yerləşdirmək mükün olursa, seriallar belə bir imkandan məhrumdur. Sıradan bir proqram növü və əhəmiyyətli gəlir mənbəyi olmaqdan başqa teleseriallar həm də informasiya mənbəyi rolunu oynayır. Bir ölkənin istehsalı olan serial təkcə gəlir gətirməklə məhdudlaşmır, həmçinin həmin ölkənin, mədəniyyəti, tarixi, turizmi, adət-ənənələri, mətbəxi, dini,

coğrafiyası haqqında zəngin biliklər verir. Məsələn, bir ara Azərbaycan tələməkanında hegemonluq edən hind seriallarını nümunə gətirək. Tarixdən yaxşı məlumdur ki, Hindistanın bəzi yerlərində dünyaya yenicə gələn qız uşaqlarını diri-diri basdırırdılar. İndinin özündə də bu ənənələr bəzi yerlərdə qalmaqdadır. Yaxud məktəbli qızların vaxtından tez ərə verilməsi də ciddi problemlərdən biridir. Yanlış adətlərin doğurduğu fəlakətlərə qarşı susmayanlar da vardır Qadın hüquqsuzluğuna qarşı mübarizə hind seriallarının aparıcı mövzularından biridir. Və yaxud Hindistanda ərli qadınının evli olduğunun nişanəsi onun alnındakı sindurdur. “Sindur” kəlməsi bizim dilimizdə yad bir kəlmə olduğundan onun mənasını və mahiyyətini hər kəs bilməyə bilər. Ümumiyyətlə Hindistanda milli mədəniyyətin, ənənələrin, mərasimlərin, milli bayramların təbliği müstəsna dərəcədə yer tutur. Artıq seriallar dublyaj edilərək yayımlandıqda tamaşaçı ölkə haqqında yeni-yeni şeylər öyrənir. Üstəlik, özü doğru ilə yanlış ayırd etməyi və qiymətləndirməyi bacarır. Bəzən isə seriallarda həmin ölkənin əsas atributları kadrlarda tez-tez göstərilir. Türkiyənin əksər seriallarında “Qız Qalası”ndan kiçik kədr verilir. Yaxud da çəkiliş hansı şəhərdə aparılırsa o yerə aid memarlıq abidələri, gözəməli yerlər xüsusi diqqətə çatdırılır.. Bu da gələcəkdə ölkəyə turizm axınının cəlb edilməsində müstəsna rol oynayır. Beləliklə də ölkə təkə serial sektorundan deyil, həm də turizm sektorundan da kifayət qədər gəlir qazana bilər. Bu baxımdan bəzən teleseriallar yeri gələndə gəzinti və səyahət proqramlarını da üstələyə bilər.

Teleserialların cəmiyyət üzərində təsiri. Hər nə qədər keyfiyyətli olursa olsun teleserialların insanlar üzərində təsiri danılmazdır. Bu psixoloji təsir ən başda psixoloji asılıqla nəticələnir. İzləyici sevdiyi seriala hədsiz bağlandıqda bu onun psixologiyasında mənfiyə doğru dəyişilmə ilə nəticələnir. Psixoloq İkrəm Rüstəmov yerli KİV-lərdən birinə verdiyi açıqlamada qeyd edirdi ki, serial izləmə insanın zamanını alırsa, əmək qabiliyyətinə, yuxu nizamına, qidalanmasına səbəb olursa, artıq bu, xəstəlikdir: “Əgər siz seriala görə bütün işlərinizi bir kənara atırsınızsa, serial bitdikdən sonra bir müddət onun təsirində qalırımsınızsa, serial izləmə saatlarınızı zamanla artırırımsınızsa, seriallardan uzaq olmaq üçün cəhd göstərmirsinizsə, deməli, artıq siz serial asılılığına yoluxmusunuz” Bundan başqa o qeyd edir ki, serialların insan həyatına müxtəlif istiqamətdə təsirləri ola bilər. Seriallardakı xarakterlər və həyatlar mənfi bir modelləşdirməyə də səbəb olur. Və insan real həyatındakı məsuliyyətlərindən uzaqlaşaraq, serial xarakterləri ilə yaşamağa başlayır: “Serialdakı xarakterin xüsusiyyətləri, davranışları ilə özü üçün həyat istiqaməti müəyyənləşdirir. İnsan özünü serial qəhrəmanının yerinə qoyur, onun kimi davranmağa başlayır, aludəçisi olduğu serialın qəhrəmanının həyatını yaşamağa çalışır. Həyat serial ilə eyni olmadığı üçün serial asılılığına yoluxan şəxsə ünsiyyət problemləri, qarşıdurmalar, depressiya, məktəbə, ya da işə kafi zaman ayıra bilməmə problemləri yaranır”. [4] .Türkiyəli yazar Mehmet Güleç “Serialların gənclər üzərində təsiri” adlı məqaləsində qeyd edir ki, məşhur “Kurtlar Vadisi” serialının gənclər üzərində təsirlərini araşdıran anket sorğuları göstərir ki,

litseylərdə şiddət və cinayətkar dəstə kimi xüsusların bu serialdan təsirlənmə faizi 70-80% civarındadır. Vaxtı ilə Samanyolu TV-də yayımlanmış “Büyük Buluşma”(Böyük Görüş) adlı serial da insanların psixologiyasına təsir edə biləcək seriallardan idi. Əsas hədəfi insanları pis əməllərdən çəkəndirməyə yönəlsə də ölənlərin dərhal “Ferah Kapısı” adlı məkana gəlməsi şüuralıtına yeriyyə bilər və intihar hallarının artmasına səbəb ola bilər. Məsələn, həmin kanalda yayımlanmış “Sırlar Dünyası” adlı serial bir uşağın intihar etməsinə səbəb olduğu üçün yayımdan qaldırılıb. İkrəm Rüstəmovun qeyd etdiyi kimi bəzən də izləyici obrazların dünyası ilə yaşayırlar. Məsələn “Kurtlar Vadisi Pusu” da “Polat Alemdar” obrazından təsirlənənlər özlərini Polat kimi “aparır”lar.

Teleserialların cəmiyyət üzərində digər mənfi təsiri insanların ailə həyatı ilə bağlıdır. Belə ki, burada evlilik və boşanma adi bir hal alır. Şüur altına yeridilən bu proses də artıq real həyatda kütləvi hal almağa başlayır. Əsasən seriallar qadın auditoriyasının yasaq hisslərini canlandırır. Bu seriallar ədəbiyyatın bir qolu olan qadın romanlarının janr təbiətinə uyğun olan “heppi end”lə bitməklə onlarda ümid yaradır. Əks halda qadınlar üçün ciddi əsəbi pozuntu, stress, hətta özünə qarşı daha kəskin addımlar atmağa vadar edən psixoloji durum yarana bilər. Qadın romanlarını seriallar öz dinamikası, rəngarəngliyi və ən əsası işdən ayrılmadan seyrə imkan verməsi ilə üstələyərək, əvəz etdi. Serialın möhkəm əsasları Tv-nin gündüz saatlarında, evdar qadının baxacağı vaxtda özünə yer tutmasına imkan verdi. “Qadın saati” anlayışı bir qədər dəqiq olmasa da, ümumi mənzərə belədir ki, onlar 14.00-a qədər bütün məişət işlərini görüb qurtarırlar. [1]

Bu səbəbdən çəkilə teleseriallarda onun tərbiyəvi, əxlaqi dəyərlər aşılınması arzuolunandır. Hazırda ölkəmizdə də xeyli sayda serial çəkilməkdədir. Amma bu serialların da əsas əcnəbi seriallarda oldu kimi mövzusu daha çox ailə-məişət, cinayət və komediya üzərində qurulur. Halbuki, milli əyərləri aşılayan, gənclərin vətənpərvər ruhda yetişməsinə təsir edən serialların da çəkilməsinə ehtiyac var. Məsələn Türkiyədə son illə ərzində müharibədən, savaştan bəhs edən və gənclərə vətən sevgisi aşılayan xeyli sayda seriallar çəkilir. Nümunə üçün “Tek Türkiye”, “Sakarya Fırat”, “Söz”, “Savaşçı” kimi seriallar buna axilir. Eyni zamanda şanlı tariximizdən bəhs edən seriallara da ehtiyac var. Amerikada tarixi serialların istehsalı ayrıca yer tutur. Məsələn onların sırasında “Vikings-”(Vikinqlər), “The Crown”(“Tac”), “Poldark”, “The Last Kingdom”(“Sonuncu Krallıq”) Türkiyədə “Muhteşem Yüzyıl” və s. tarixi seriallardır. Bu janrda olan seriallar izləyiciyə daha çox informasiya verir və onda vətənə qarşı sevgi, düşməne nifrət hissini aşılایır.

Serialların təsir imkanlarından danışarkən azyaşlı və yeniyetmə yaşına çatmayan uşaqlar xüsusi olaraq nəzərə alınmalıdır. Belə seriallar yayıma başlamazdan əvvəl onun hansı yaş qrupu insanlar üçün nəzərdə tutulduğu xüsusi nişanlarla göstərməlidir. Adətən şiddət və qorxu məzmunlu seriallar “18+” olaraq qeyd edilir. Bu o deməkdir ki, yaşı 18-dən az olanların belə seriallara baxmasına icazə verilmir. Valideynlər belə hallarda daha diqqətli olmalıdır. Çünki bu yaş dövrlərində uşaqların beyni ağ kağız kimidir, düşüncələri, dünyagörüşü təzə

formalaşır. Qorxu, dəhşət, zorakılıq, ölüm səhnələri onların psixologiyasına mənfi təsir göstərə, o cümlədən gələcəkdə onlarda bu cür davranışlara qarşı maraq oyada bilər. Nəticə də bu da onların bir şəxsiyyət kimi formalaşmasında çətinliklər yarada bilər.

Yekunda onu qeyd etmək yerinə düşər ki, teleserialların istehsalı nə qədər gəlir məqsədi daşsa da, onların auditoriyaya yönəldiyi faktını unudulmamalıdır. Belə ki, televiziyanın cəmiyyətdə ictimai rəyi formalaşdırmaqda, insanların dünyagörüşünə, düşüncəsinə gətirdiyi yeniliklər əvəzəlməzdir. Televiziya serialları da televiziya proqramlarının bir qolu kimi bundan kənar qalmır və özünəməxsus səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə seçilir. Buna görə çalışılmalıdır ki, gətirdiyi gəlir qədər də onlar insanlara həmişə müsbət keyfiyyətlər, dəyərlər aşılansın, doğru ilə yanlış ayırd etməkdə izləyicilərinə bir vasitə olsun. Ən əsası tamaşaçı ekran qarşısında bu obrazların timsalında təkə özünü onların yerinə qoymaqla kifayətlənməsin, həmçinin özündə və cəmiyyətdə baş verən qüsurları, nöqsanları müəyyən edərək aradan qaldırsın. Milli mənəvi dəyərlərin, əxlaqi keyfiyyətlərin qorunub saxlanılmasına çalışsın. Məhz televiziya seriallarını sadəcə vaxtını “öldürmək” üçün deyil, müsbət mənada özünə nəşə götürmək və faydalı şeyləri öyrənmək, zərərli, xoş olmayan vərdişlərdən, işlərdən uzaq olmaq üçün izləsin. Televiziya kanalları və istehsalçı şirkətlər də bu prinsipləri əsas götürsələr daha yaxşı olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Əlibəyli E. Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları. Bakı, “ELM”, 2011
2. Qafarlı Ə. Televiziya jurnalistikasının əsasları. Bakı. 2009
3. <http://medeniyyet.az/page/news/20659/Produserin-isi-filmin-hazirliq-dovrunden-baslayir-.html>
4. <https://yenicag.az/serial-asililigi-birbasa-insanin-ruhuna-tesir-edir/embed>
5. [https://az.wikipedia.org/wiki/H%C9%99zr%C9%99ti_Yusif_\(teleserial,_2008\)](https://az.wikipedia.org/wiki/H%C9%99zr%C9%99ti_Yusif_(teleserial,_2008))
6. <https://az.wikipedia.org/wiki/Rejissor>
7. <https://az.wikipedia.org/wiki/Serial>
8. <http://www.turkedebiyati.org/senaryo-kavrami-ozellikleri-ornekleri/>

Elmi rəhbər: dos.S.Həsənova